

КОНЦЕПТ ЛЮБОВ У РОМАНІ ОЛЕНИ ПЕЧОРНОЇ «ФОРТЕЦЯ ДЛЯ СЕРЦЯ»

Мельник Л. Б.

Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка

Проза початку ХХІ століття вирізняється оригінальною, але ще малодослідженою творчістю молододі й талановитої української письменниці Олени Печорної. У статті з'ясовано особливості концепту ЛЮБОВ у романі «Фортеця для серця» і простежено його реалізацію в художньому полотні твору. Зауважено, що емоційні переживання людини, пов'язані з почуттєвою сферою, важко студіювати, однак саме емотивність художнього мовлення дає змогу глибше розкрити концепти певного твору та пізнати ідіолект митця.

У пропонуваній розвідці представлено мовні засоби вираження любові в її різних семантичних виявах – материнській турботі, бабусиній опіці, тузі за ненею, допомозі ближньому, приязні до людей, дружбі, симпатії, потязі до заняття, пристрасті до протилежної статі. Виявлено, що найбільш виразними репрезентантами психоемоційного стану персонажів твору стали лексеми з певним експресивним значенням, синтаксичні та стилістичні засоби. Доведено, що для вияву інтенсивності внутрішніх переживань людини на морфологічному рівні найчастіше вживаються дієслова, які позначають дію та стани, а також прислівники міри й ступеня; для показу глибини почуттів автор використовує граматичні парадигми лексем *СТУКІТ*, *ЩАСТЯ*. Маркерами інтимності слугує займенник *вони*, числівники *два*, *двоє/обоє* та прислівник *вдвох/удвох*; категоричність дій закоханої людини засвідчено заперечними займенниками *ніколи*, *нікому*. На синтаксичному рівні силу й глибину почуттів, а іноді атмосферу внутрішнього неспокою передано різнотипними реченнями: уривчастими, незакінченими, питальними та спонукальними, а також окличними. З погляду стилістики в аналізованому творі зафіксовано велику кількість повторів і антитез, які є не просто експлікаторами комунікативної інтенції, а вагомими смислотвірними засобами.

Матеріал проведеного дослідження концепту ЛЮБОВ (на матеріалі роману Олени Печорної «Фортеця для серця») засвідчує оригінальність автора в підході до назви твору, де через лексему *СЕРЦЕ* показано семантичний спосіб підпорядкованості слова стрижневому концепту.

Ключові слова: концепт ЛЮБОВ, емоційні переживання людини, почуттєва сфера, граматична парадигма лексеми, синтаксична конструкція, маркер інтимності, смислотвірний засіб.

Melnyk L. B. The concept LIUBOV in Olena Pechorna's novel "Fortress for the Heart". The prose of the early 21st century is distinguished by original though little-studied works of a young and talented Ukrainian author Olena Pechorna. The article clarifies the features of the concept LIUBOV in the novel "Fortress for the Heart" and traces the ways of its implementation in the narration.

The research shows that a person's feeling-related emotional experiences are difficult to study. However, it is the emotionality of a piece of fiction that allows to reveal the concepts of a certain work more deeply and to comprehend the author's idiolect.

The proposed investigation presents linguistic means of expressing love in its various semantic manifestations – maternal concern, grandmother's care, longing for mother's tenderness, helping people out, amiability, friendliness, affection, devotion to what you do, passion for the opposite sex. It is found that the most striking representatives of the characters' psycho-emotional state are tokens with a certain expressive meaning, syntactic constructions and stylistic means. It is proved that action and stative verbs, as well as adverbs of measure and degree are most often used to express the intensity of human inner feelings at the morphological level. To show the depth of feelings, the author uses the grammatical paradigms of the tokens *STUKIT*, *SHCHASTIA*. Intimacy markers are the pronoun *vony*, numerals *dva*, *dvoje/oboje* and the adverb *vdvokh/udvokh*; the categorical actions of a person in love are expressed by negative pronouns *nikoly*, *nikomu*. At the syntactic level, the strength and depth of feelings, and sometimes the atmosphere of inner anxiety are conveyed through different types of sentences: fragmentary, incomplete, interrogative and imperative, as well as exclamatory. From the stylistic viewpoint, the analyzed work contains a large number of repetitions and antitheses, which are not mere explicators of communicative intention, but essential meaning-making tools.

The material of the study of the concept LIUBOV (based on Olena Pechorna's novel "Fortress for the Heart") gives grounds to assert the originality of the author in the approach to the title of the work, where the semantic way of subordination of the word to the core concept is shown through the token *SHCHASTIA*.

Key words: concept LIUBOV, emotional experiences of a person, feeling-related sphere, grammatical paradigm of a token, syntactic construction, intimacy marker, meaning-making tools.

Постановка проблеми та обґрунтування актуальності її розгляду. Концептуалізація мовної картини світу українців є важливим завданням сучас-

них наукових досліджень, здійснюваних у рідчизні когнітивної лінгвістики. Цей мовознавчий напрям передбачає розгляд функціонування мови крізь при-

зму пізнавальної діяльності, передусім через мовні явища, вивчення людської свідомості, особливостей сприйняття нею навколишнього світу. Однією із систематизувальних мовних одиниць когнітивного підходу до вивчення художніх текстів є концепт, який уважають «згустком культури» у свідомості людини, тобто тим, що репрезентує ментальний світ людини, і тим, з опертям на що людина сама входить у культуру, а подеколи й впливає на неї. У контексті окресленої проблематики актуальним постає вивчення засобів вербалізації концептів, континуум яких у різних авторів є різний.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Авторський художній концепт, у якому, крім поняттєвого рівня, закладена інформація про асоціативне та оцінно-ціннісне сприйняття навколишнього світу митцем, є об'єктом багатьох мовознавчих студій. До поняття *художній концепт* звертаються науковці з метою з'ясувати його особливості в художньому творі, задля аналізу його як ментального утворення, яке присутнє в індивідуальній свідомості поетів чи прозаїків тощо. Показовими щодо цього є праці О. М. Кагановської [8], П. В. Мацьківа [10; 11], Л. В. Губи [4], А. І. Гурдуз [5; 6]. З огляду на специфіку кожного твору саме художній концепт відкриває можливості для цілісного розуміння читачем авторської картини світу. Для концепту *ЛЮБОВ* характерна, мабуть, найбільша кількість смислів та значень. Тож не дивно, що ментальні конструкти, зміст та образні експліканти цього загальнохудожнього концепту інколи повністю збігаються в текстах різних авторів із номінаціями, формуючи т. зв. концепт-універсалью. І все-таки у свідомості українців це поняття виступає частково варіантом концепту *КОХАННЯ*, проте не тотожним йому, бо ж любов – це не просто пристрасть, це «почуття глибокої сердечної прив'язаності» до когось чи до чогось; це інтерес або внутрішній, духовний потяг до чогонебудь (ВТССУМ, 580).

Смислові плани концепту *ЛЮБОВ* на матеріалі української поезії розглянули С. В. Форманова та О. С. Форманова [15]. Особливості вираження любові як духовної цінності у творчості Віктора Бойка стали об'єктом розвідки О. І. Черненко [18]. Варіативний *ЛЮБОВІ* концепт *КОХАННЯ* в українських пареміях дослідила В. В. Калько [9]. В. В. Калько, услід за С. А. Торбою, який у своїй праці «Вербалізація емоційного концепту *ЛЮБОВ* у мовній картині світу українця XVI – XVII ст.» довів, що суттєве інформативне значення для аналізу та опису концепту *ЛЮБОВ* мають також паремії з віддзеркаленими в них культурними цінностями народу, що за своєю природою є певними соціальними нормами та еталонами поведінки [13], уважала аналізований концепт чи не найяскравіше репрезентованим в українській мовній картині світу.

Мовознавчих праць, у яких би було всебічно проаналізовано художній концепт *ЛЮБОВ* у прозових творах О. Печорної, поки що немає, що й спонукало нас до вивчення цієї проблеми.

Формулювання мети і завдань статті. Мета дослідження – проаналізувати специфіку художнього концепту *ЛЮБОВ* й окреслити особливості його

втілення в романі Олени Печорної «Фортеця для серця». Досягнення цієї мети передбачає виконання таких завдань: 1) представити смислове наповнення концепту *ЛЮБОВ* крізь призму інтерактивної взаємодії персонажів твору; 2) довести, що концепт *ЛЮБОВ* є виявом психоемоційної сфери; 3) виокремити вербальні засоби вираження аналізованого концепту на різних мовних рівнях.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Любов... Вона є рушійною силою для всього живого. І не лише тому, що з любові народжується нове життя, а й тому, що любити – це цінувати, піклуватися, допомагати і... прощати.

Концепту *ЛЮБОВ* у романі О. Печорної «Фортеця для серця» підпорядкована не лише назва твору, а й персонажі і, зокрема, сама головна героїня Леся. Адже це вона стала плодом Любові, дитям, що прийшло на цей світ від безтямного кохання своїх батьків. Згадуючи на похороні Лесиного батька факти з його біографії, сусідки-односельчанки пліткують: ...з Вірою зустрівся... І все, не стало чоловіка. – Люта любов, ой люта... Ніни не пошкодував, до матері стежку забув через свою Віру... (17). У цій фразі простежується лексикалізація концепту *ЛЮБОВ* через словникову дефініцію. А вже невдовзі ми бачимо описовий вид іншої грані цього концепту (*материнську турботу*) через спогади п'ятирічної дівчинки про маму: Леся добре пам'ятала хвилини споглядання [на місяць], бо саме так заспокоювала її мама... (19); Мама цілувала її в оченята, усміхалася й говорила, що сновидіння іноді блукають так, як місяць... (19). Дієслівні лексеми *заспокоювала*, *цілувала*, *усміхалася*, *говорила* передають глибинну сутність цієї опіки.

Як відзначають дослідники, «концептам властиве і невербальне вираження, тобто це можуть бути жести, рухи, дії без слів. А розуміння невербальних концептів залежить від контексту, традицій і реальності певної національної концептосфери чи національного культурного світу» [12, 503].

Ми дотримуємося твердження Л. В. Губи [4, 618], що індивідуальні асоціації в асоціативно-семантичному полі художнього концепту зміщують елементи його предметно-понятійного, емоційного змісту. Залишившись сиротою (мати без пояшень пішла із сім'ї, батько покінчив життя самогубством), маленька Леся, попри уявно-асоціативне поняття взаємної любові до матусі, а відтак – і до бабусі, насправді опиняється в іншій реальності. Бабця Зоя Матвіївна не визнавала невістку, щобільше, ненавиділа, уважаючи її «відьмою», і цю ненависть перекинула на невинне дитя: А бодай вона зслизла, як її мати непутяща! <...> Її утроба. Її. Нечестивиці. Плоть від плоті. Ні крихти ж Михайла мого, ні рисочки... синочка (12).

В. А. Чабаненко зауважує, що в художньому стилі емоційні слова різко-негативного оцінного плану є «яскравими, незамінними стилістемами і служать для реалістичного зображення дійсності, для характеристики й самохарактеристики персонажів» [17, 151].

Після смерті єдиної дитини жінка сама на мерця схожа. Годі відірвати бідолашну від сина, ні до кого не озивається, навіть на онуку очей не зведе (13). Мож-

на стверджувати, що наведений ряд дієслів – контекстуальних синонімів – на позначення емоційно-психічного стану влучно демонструє стан афекту героїні.

Вже після похорону спам'ятовшись, Матвійвна розуміє свій сенс життя у **посвяті онуці** – синовій кровиночці, в любові до неї. Тільки вчинок, що це демонструє, виглядає спочатку досить дивним і страшним для маленької Лесі – відчасна жінка обстригає свої і дитинині коси. В українській культурній традиції жіноче волосся є уособленням життєвої енергетики, чутливості та вразливості, а народне прислів'я стверджує: найбільша краса – дівоча коса. Коли ж його обстригали, – найчастіше в стані душевного потрясіння, – то намагалися змінити своє життя, уважаючи, що все погане йде разом з волоссям. Такий опис сильного вияву емоцій у творі засвідчений знову однорідними дієсловами (дії), підсиленими дієприслівником, прикметником та прислівником: **Підвелася, похитуючись, дійшла до припічка, тремтливими руками дістала стіларі грубі ножиці й щосили ними по волоссю різнула. Сиві змії впали до ніг і, здавалося, зашипіли на підлозі** (24). Видиме потепління в бабусиній душі невдовзі засвідчив інший вчинок та жести: **Прокинулася? А я пирогів напекла... І з капустою, і з сиром, і з ягідками... Винувато стенула плечима. – Не знаю ж, які ти любиш. <...>. А далі – словесні й дактильні вибачення: Обіймала довго, притискаючи щосили до змученого серця, а руки, які ще солодко пахли тістом, пестили пухнасту голівку.**

– **Пробач мені, дівчинко моя. Ріднесенька, пробач... Волоссячко відросте... красиве-красиве. Позаплітаємо його стрічками або... чим там ще... Я ж не знаю, не плела, золотце, не було кому, а тепер навчуся. Будеш у мене першою дівчинкою на селі. Вірши?** (26)

Так демінутивами («дівчинка», «волоссячко», «золотко», «ріднесенька») письменниця поступово повертає онуці бабусину любов. Слушною із цього приводу є думка В. А. Чабаненка: «Виникнення мовленнєвої експресії на емотивній основі щоразу пояснюється тим, що людське слово – це, з одного боку, яскравий показник душевного стану мовця, а, з другого боку, сильний стимулятор психологічної мобілізації й інтелектуальної активізації суб'єкта (народжене думкою й почуттям однієї особи, воно, в свою чергу, може формувати думку й почуття іншої особи)» [17, 178].

На жаль, почуття прихильності до дитини йшло надалі в парі з неминаючою ненавистю до її мами – навіть світліну із зображенням невістки Матвійвна вихопила від малої і порвала. Дівчинка ж ні на мить не забувала неню, постійно її кликала в думках та наодинці з природою – лиш би бабуся не почувала. Любов як туга за найріднішою звучить упродовж усього твору, усього Лесиноного життя; щоразу репрезентує цей вияв лексема **МАМА** з досить глибоким понятійним змістом найріднішої людини: **Трава лізла в очі, чіплялася за рученята й ніжки, впивалася в шкіру, хапала русяве волосся й силкувалася побороти малу остаточно, а та схлипувала, падала, підводилася й шепотіла самими вустами: «Мамочко... мамочко...» Лише голос трави у відповідь** (12); Але

найголовніше, про що стукотіло серденько в грудях, про що хотілося кричати гучніше, аніж гуркоче найстрашніший грім над головою, було те саме коротке й вистраждане: «ДЕ МОЯ МАМА?» (18); **Мамо, мамочко, забори мене звідси! <...> Дівчинка схлипувала й ховала очі на теплих грудях [тітки Дусі], бо здогадувалася, що волосся, може, і стане крацим, аніж було, а от життя – ні. Без мами** (25); **Коли ж одразу не вдавалося заснути, вона слухала цвіркунів у високій траві. <...> Під ці звуки дівчинка дозволяла собі згадувати. А ще чекати... терпляче чекати на маму** (29); **І лише пізно ввечері доросла дівчинка дозволила собі бути дитиною. <...> Де ж ти, мамочко? Я ж завтра до школи йду. Мені так страшно й радісно, а тебе нема... От якби я завтра прокинулася, а ти до мене в школу прийшла!** (76); **Вона порідниться з бібліотекою й забігатиме сюди бодай на хвилинку, на коротесеньку мить... До мами** (105) (тобто до маминої картини в бібліотеці – Л. М.); **Про маму дівчина думала лише отак, потай. Але часто. Іноді навіть повторювала слово «мама», старанно вимовляючи кожен звук, ніби так могла наблизити до себе цю жінку. Мама... Де ж ти тепер? Яка ти? <...>**

– **А в мене незабаром випускний** (146).

Описуючи життя решти персонажів, письменниця теж торкається глибини їхньої душі, у якій або закладене почуття любові до ближнього, або воно приглушене (чи відсутнє?) через власні амбіції, через складність характеру.

Найбільш виразно простежується щирість, безкорисливість та повнота любові в тітці Дусі. Це вона першою співчутливо приймала в селі бідну сиротину з Києва, ще не визнану бабусею, зацьковану односельчанами. Образний і смисловий складник цього концепту представлено героїнею у її вчинках:

1. **Матвійвна за своїм горем тебе, золотце, замордує зовсім. Почекай. Я хуленько вареників із дому принесу** (23);

2. **Жінка вмовкла, роззброєна правдою дитини, зітхнула й попросила продавчиню:**

– **Подай, Катруню, он ті фарби й ліхтарик кишеньковий** (38);

3. **Жінка не втрималася, поцілувала цікаве личко, а потім вийняла з-за спини альбом.**

– **Та купила, купила. Красивий. Глянь, з якими квіточками!**

<...> Жінка присіла, торкнулася ніжно щоки, забрала неслухняний кучерик із чола й тихо-тихо, щоб навіть стіни не підслухали, прошепотіла:

– **Художниця ти моя... Уся в маму** (41);

4. **Худеньке тіло затремтіло під темними долонями гості. Тітка Дуса поцілувала гаряче.**

– **Ну, хороша моя, не треба. Вибач, що розтривожила. <...> Тримай, – і простягла красиву бляшану банку, а в ній запашині різнокольорові цукерки** (42).

Тут любов як універсальний морально-етичний концепт функціонує в межах теософського коду милосердя. І, як зазначає Н. В. Вдовиченко, в основі цінностей такого концепту лежить категорія оцінки, яку розуміємо як закріплене вербально ставлення мовця до предмету мовлення з точки зору протиставлення – **добре / погане** [1, 35]. У нашому випад-

ку воно реалізується через ніжні, пестливі звертання як не просто засіб ускладнення речення, а як спосіб увиразнення аналізованого концепту: «золотце», «художниця ти моя», «хороша моя» тощо.

Ще одним, досить значимим виявом взаємної любові до ближнього стала **дружба** Лесі із сусідською дівчинкою Вікою та **симпатія** до нової вчительки початкових класів Людмили Миколаївни. На противагу директорці школи, заглибленій у свій егоїстично-меркантильний світ, молодий педагог стала для дітей янголом-охоронцем, що допомагав, захищав і підтримував, зокрема маленьку художницю Лесю з її неабияким хистом. Підтвердження цього знаходимо в питальних та спонукальних реченнях Людмили Миколаївни, у яких звучить і прохання, і наполегливість надалі дівчинці працювати над собою: *А знаєш, Лесюню, ти приходи до мене після уроків малювати, га? Бабусі ми скажемо, що вивчаємо щось додатково, але не признаємося, що саме. Це буде... ніби ми із тобою секрет. Домовилися? <...> Хороша моя, погоджуйся. Я навіть спеціальну літературу дістану для таких діток, як ти. І хоч із мене художниця посередня, зараджу, чим зможу. Бо ти, моя маленька, – талант. Чуєш?* (83)

А вже любов (**потяг**) до малювання, захоплення важко описати словами, бо ж концепт насправді є виявом почуттів та емоцій, які вирували в дитині: *Дівчинка не могла дібрати слів, щоб описати свої відчуття. Здавалося, що всередині розпускаються квіти й пелюстками торкаються серця, на душі робиться легко-легко, а забіяка вітер у такі хвилини може ненароком здмухнути художницю, немов пір'їнку, і без зусиль підняти до найвищої хмарини. Леся якось упіймала себе на думці, що світ довкола змінився. Чи вона змінилася? А може, її бачення світу? Неначе таємничий художник розмальовує вже звичні предмети в кольори веселки – яскраві та натхненні кольори* (85). Багата дієслівна палітра наведеного уривка влучно відтворює експресію почуттів героїні.

Концепт **ЛЮБОВ** у романі О. Печорної є складною сутністю і формується, як і в поезії, трьома смисловими концептуальними ознаками: глибокою довірою, прив'язаністю до друзів, рідних чи Батьківщини, схильністю до творчості і, безумовно, коханням [15, 214].

Над головною героїнею вихор любові як **нестримної пристрасті** літав ще у школі, коли в старшокласницю Лесю Райську закохався «хазяйський син» Микола Панський... А потім через зеленооку красуню-вчительку «втратив голову» депутат Олексій Вовк... Однак **ніколи нікому не вдається приручити любові**. Вона єдина емоція, яка не вміє коритися (294). Це SMS-повідомлення для Лесі від загадкового незнайомця з акцентуацією на заперечних займенниках досить влучно підкреслює справжню природу любові. Бо ж не змогла дівчина покохати Олексія, люби всі його домагання і матеріальні заохочування, – «морального права не мала» (301).

Усю силу й повноту кохання, від якого **хіба що стукіт у грудях**. Шалений, дикий стукіт. Немов хтось утікає від убивці і в останні хвилини життя **стукіт** в перші-ліпші двері – **рятуйте!** (293), вона

відчує згодом. І (за іронією долі!) знову з Вовком, на цей раз зі старшим братом Олексія – Володимиром. Ніщо так влучно не демонструє схвильованість героїні, трепетність її почуттів, як повтор та словозміна в одній репліці лексеми **СТУКІТ**.

Через емоції, дії героїні пізнаємо таїну цього не звіданого досі почуття: *Вона не могла опанувати рухів власного тіла. Якби ж то тільки тіла! Бідолашна розплакалася. <...> Господи, нащо?! Нащо ти вдмухнув у груди вогонь? Щоб з'їсти спокій? Прогнати його якнайдалі, щоб і шляху назад не знайшов? Болить! Кричати хочеться! Так болить! <...> І Леся виплакалася, затихла* (294); *Він (Олексій) не впізнавав дівчини. Відчуженої, схолоділої, байдужої. Ні, вона відповідала на дзвінки, розмовляла з ним, коли вони зустрічалися, але чоловік не міг позбутися відчуття, що Леся була не поруч, не тут, не з ним* (295). Як бачимо, дієслова, дієприкметники та прислівники виступають морфологічними носіями цієї емотивної сфери. А ще вміло використана антитеза на кшталт «з ним – не поруч» допомагає заглибитися у внутрішній світ героїні.

У кожній людині свій шлях до взаємного чистого кохання. У Лесі він розпочався давно, ще в дитинстві, коли, заблукавши в лісі, побачила людські очі вовка. Ті сірі очі не даватимуть спокою дівчині упродовж життя, бо, запавши один раз в душу, являтимуться доволі часто то на її малюнках, то в її сновидіннях: *Тиша подібна до скла, по той бік якого чийсь очі так само вдивляються ввись. Чи вглиб? Той хтось дихає поруч. Леся відчуває, як тепле повітря торкається щокі й лоскоче волосся, але якщо повернутися, то шкіра торкнеться скла, за яким є хтось невидимий. <...> Леся й Він піднімаються вгору, тримаючись за руки, пливають над вершечками найвищих дерев, як дві велетенські повітряні медузи, не відриваючи поглядів одне від одного. Вони є... Вони вдвох... Вони...*(175). А потім – диво, бо вже в реальності: *Поруч силует чоловіка. Доц між ними. Очі в очі. І Леся розуміє, що вже їх бачила. Тричі. Наяву і двічі в снах. Тільки тоді вони не належали людському обличчю. Бо були вовчими. Злива. Небо. Двоє* (292), а ще:

– То ви...ти і є та художниця?

Ще один її німий кивок. І він мовчить. Тільки дивитися. <...> Тиша сніжна, і перехресні погляди як два крила одного птаха...(311); *Він усміхається, бере за руку. Легенький дотик. Нічого ж особливого, тоді чому земля кружляє довкола? А разом із нею сніг, гори, небо... Чому? Леся вже не розуміє, просто відчуває руку в руці. Вони тремтять. Обоє. Чи то лише здається?* (312); *Уранці будинок струшував сніг із даху, але пластівці описували нові й нові кола. Двоє дивилися на білину й мружили очі* (313); *Сонце вони зустріли вдвох, випили ранкової кави й пішли на дах, щоб дивитися, як воно плаває в хмарах...* (317); *Він тримав її долоню. Удвох вони були подібні до суцільного полотна, на якому пишуть щастя* (322). Безумовно, цифра «два» на означення не просто інтимної близькості між людьми, а й спорідненості душ тут репрезентують прислівник *вдвох/удвох* та числівники *двоє/обоє*, *два*, а також займенник *вони*.

Вдалий добір зображальних засобів художнього твору, їх художнє осмислення дає змогу розкрити мовну особистість самого автора, його світогляд та моральні цінності, уявлення про добро і зло, духовне і матеріальне.

Представляючи читачам безмежний світ кохання головної героїні з її обранцем, Олена Печорна змальовує чуттєву сферу кожного персонажа не просто через вдало дібрані епітети, а й через парцеляцію або незакінчені, неповні питальні чи окличні речення, а також через риторичні фігури, напр.: *Леся відчуває віддих. Уривчастий. Гарячий. Вовчий* (312); *Боляче? Вибач. Я не хотів... <...> У тебе... гарні очі. Ти... гарна* (314); *Те дихання він боїться згубити більше, як своє власне. Це доля? Пристрассть? Кляті гормони? Що це? І що з цим робити? Чи можна бути без цього?* (317) *Мій. Чому ти не приїхав? – Намагався. – Коли? – Щохвилини. – Справді? – Аякже. Вони навіть листи тобі писали. Я мав привезти... Я збирався...* (350), або через використання фразеологізмів, повторів та антитез, напр.: *Вогонь з'їдає її зсередини, шматочок по шматочку ковтає спокій, сни, мрії, беручи над нею владу. Не можна! Не можна! Не можна!* Леся повторює заклинання, але чари не діють. Господи, як страшино спускатися донизу! Страшино бачити його очі перед собою, відчувати віддих! Страшино! Тоді чому так нестерпно хочеться впасти... до нього (313); ...їм байдуже до вітру й лементу гір. Нехай стогнуть, перевертаються й знову зводяться! Нехай вичерпують ся океани! Нехай небо прослизає крізь пальці! Нехай зникає все! Крім них (318). Такі автоповтори, себто повтори в монологічному мовленні чи мовленні про «себе» [14, 73], виступають потужним репрезентантом мовленнєвої експресії, а вона (експресія) як складна лінгвостилістична категорія «спирається на цілий комплекс внутрішньомовних, психічних та соціальних факторів...» [17, 7].

Безперечно, любов – це щастя, тому про закоханих і з їхніх вуст ця думка линула дуже часто, щоразу представлена була іменниковою та прикметниковою парадигмами лексеми ЩАСТЯ, напр.: *Ми щасливі* (с.319); *Я щаслива* (320); *Йй хотілося плакати зі щастя* (322); *Ш-ш-ш-ш, не заважайте щастю* (323); *Я намаляю, як ми йдемо життям. Щасливими* (323); *Тож треба вхопити оцю мить тут і тепер, щоб пити щастя великими ковтками і ні за чим не шкодувати. Ніколи. Любов не потребувала запитань. Її любов. Його любов. І хай буде, що буде* (323); *Певно, знали, що головний боєць із плитками – час. І він ішов, заглиблений у літо. Щасливий та новий. Лесин час* (341).

ЛІТЕРАТУРА

1. Вдовиченко Н. В. Вербалізація морально-етичних концептів в українській мовній картині світу : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Одеса, 2015. 212 с.
2. Владимірова В. Художньо-рецептивна модель буття в романах Олени Печорної «Грішниця» й «Фортеця для серця». *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Філологія»*. 2015. № 19. Т. 2. С. 11–13.
3. Герасименко Н. Жіноча література: чи справді «рожева»? *Слово і час*. 2015. № 3. С. 59–64.
4. Губа Л. В. Художній концепт як репрезентант поетичної мовної свідомості. *Молодий вчений*. 2018. № 3 (2). С. 616–619.
5. Гурдуз А. І. Концепт ВОДИ в романі Олени Печорної «Кола на воді». *Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Філологічні науки*. Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2015. Вип. 39. С. 72–75.

А кохання не завжди солодке, воно буває і гірке, і болоче, палоче, що досить вдало підкреслюють парцельовані означення, напр.: *Воно накрило жінку, як ковпак, що крізь нього навіть земля видавалася інакшою... Одягнутою в чекання. Довге. Терпке. Густе. От тільки шкода, якого воно кольору, не розбереши. Зрештою Леся покляла собі розмалювати дні без Вовка спогадами про Карпати та острів із рожжевими пісками* (327). Їхня любов пройшла через все – розлуку, стрілянину, самозречення... Так вона ще більше загартувалася і зміцніла.

Немає сумніву в тому, що почуття зосереджуються в серці людини, саме в ньому закріплене значення любові як центру щастя, емоцій та переживань. Лексеми СЕРЦЕ як складник аналізованого нами концепту подибуємо у творі багато разів. Репрезентована вона й в титульній назві роману «Фортеця для серця», яку витлумачено в романі двічі: спочатку словами маленької школярки, Лесиної учениці, що *вежа існує для захисту сердець від любові* (229), а потім – Лесиною магір'ю, з якою їй пощастило зійтися: *Справжнє, живе серце оточили міцними мурами. Але воно будь-що мусить навчитися любити... бо інакше... просто згине* (359). Усі персонажі роману Олесі Печорної по-своєму оберігали (а чи ховали) серця від любові ближніх у фортеці злоби, ненависті, прагматизму, втрачених почуттів, мрій і бажань. Однак ця фортеця волею Всевишнього і за допомогою людини завалилася, щоб вивільнити серце для світлих помислів, для ЛЮБОВІ.

Висновки та перспективи досліджень у цьому напрямі. Отже, аналіз тексту роману «Фортеця для серця» засвідчив семантичну багатогранність художнього концепту ЛЮБОВ і його багатомірність щодо мовного вираження. Реалізуючись через психоемоційну сферу людини, цей концепт представлений у творі на різних мовних рівнях:

- 1) лексичному (пестливими словами);
- 2) морфологічному (різними частинами мови, їх формами та граматичними парадигмами);
- 3) синтаксичному (різномірними за метою висловлювання та емоційним забарвленням речення та членами речення, ускладнювальними конструкціями);
- 4) стилістичному (художніми засобами та фігурами – епітетами, повторами, антитезою тощо).

Проведене дослідження відкриває шлях до подальших лінгвістичних студій з дослідження тексту цього роману та й усього літературного набутку мисткині з метою вивчення її концептосфери та проведення компаративного аналізу художніх творів ХХ–ХХІ століть.

6. Гурдуз А. Міфопоетичне моделювання в прозі Олени Печорної й Алли Рогашко. *Літератури світу: поезика, ментальність і духовність* : зб. наук. праць / гол. ред. С. І. Ковпик. Кривий Ріг : Криворізький держ. пед. ун-т, 2017. Вип. 8. С. 15–23.
7. Давиденко А. Д. Особливості репрезентації концепту ЛЮБОВ у пареміях німецької, англійської та української мов. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 5 : Педагогічні науки : реалії та перспективи*. 2019. Вип. 66. С. 51–54.
8. Кагановська О. М. Текстові концепції художньої прози: когнітивна та комунікативна динаміка (на матеріалі французької романістики середини ХХ сторіччя) : дис. ... докт. філол. наук : 10.02.05. Київ, 2003. 502 с.
9. Калько В. Лінгвокультурний аналіз концепту КОХАННЯ (на матеріалі українських паремій). *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Філологічні науки. Мовознавство*. 2013. № 1. С. 44–48.
10. Мацьків П. В. Семантико-функціональні особливості лексеми ЛЮБОВ в українських перекладах Біблії. *Науковий вісник Херсонського державного університету серія «Лінгвістика»* : зб. наук. праць. Херсон : Вид-во ХДУ, 2010. Вип. 12. С. 231–237.
11. Мацьків П. В. Концептосфера БОГ в українському мовному просторі : монографія. Дрогобич : Коло, 2006. 323 с.
12. Пархоменко Н. О., Лазебна О. А., Литовченко І. М. Щодо структури та способів мовної репрезентації концепту (на матеріалі сучасної німецької мови). *Молодий вчений*. 2019. № 10 (74). С. 501–504.
13. Торба С. А. Вербалізація емоційного концепту «любов» у мовній картині світу українця XVI–XVII ст. *Актуальні проблеми української лінгвістики : теорія і практика*. 2007. Вип. 14. С. 127–133.
14. Фінів В. М. Прагматика повторюваних внутрішньоформних номінацій у текстах сучасної української малої прози. *Лінгвістичні студії*. Вінниця : ДонНУ імені Василя Стуса, 2019. Вип. 37. С. 70–74.
15. Форманова С. В., Форманова О. С. Концепти «любов» та «кохання» в українській лінгвоментальності. *Південь України : етноісторичний, мовний, культурний та релігійний виміри* : зб. наук. праць. Одеса : ВМВ, 2011. С. 212–218.
16. Ходарева І. М. Лексико-семантичне поле ЛЮБОВ : аксіологічний аспект (на матеріалі романів П. Загребельного). *Культура народів Причорномор'я*. 2011. № 211. С. 109–113.
17. Чабаненко В. А. Стилїстика експресивних засобів української мови : монографія. Запоріжжя : ЗДУ, 2002. 351 с.
18. Черненко О. І. Вербалізація концепту ЛЮБОВ / КОХАННЯ як духовної цінності в поетичному мовленні Віктора Бойка (на матеріалах збірки «Пролог»). *Лінгвістичні дослідження* : зб. наук. праць. Харків : ХНПУ, 2017. Вип. 45. С. 117–122.
19. Шевченко Н. Чи буває боляче небу? Печорна О. «Фортеця для серця» : роман / передм. Н. Шевченко. Харків : Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2015. С. 5–6.

ДОВІДКОВА ЛІТЕРАТУРА

ВТССУМ – Великий тлумачний словник сучасної української мови / укл. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2009. 1736 с.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

Печорна О. Фортеця для серця : роман. Харків : Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2015. 368 с.

REFERENCES

1. Vdovychenko, N. V. (2015). Verbalizatsiia moralno-etychnykh kontseptiv v ukrainiskii movnii kartyni svitu [Verbalization of moral and ethical concepts in the Ukrainian language picture of the world]. (Dysertatsiia kandydata filolohichnykh nauk). Odesa [in Ukrainian].
2. Vladymyrova, V. (2015). Khudozhno-retseptivna model buttia v romanakh Oleny Pechornoï “Hrishnytsia” y “Fortetsia dlia sertsia” [Literary receptive model of being in the novels by Olena Pechorna “The Sinner” and “The Fortress for the Heart”]. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Seriia “Filolohiia”*, 19 (2), 11–13 [in Ukrainian].
3. Herasymenko, N. (2015). Zhinocha literatura: chy spravdi “rozheva”? [Women’s literature: is it really “pink”?]. *Slovo i chas*, 3, 59–64 [in Ukrainian].
4. Huba, L. V. (2018). Khudozhnii kontsept yak reprezentant poetychnoi movnoi svidomosti [Literary concept as a representative of poetic linguistic consciousness]. *Molodyi vchenyi*, 3 (2), 616–619 [in Ukrainian].
5. Hurduz, A. I. (2015). Kontsept VODY v romani Oleny Pechornoï “Kola na vodi” [The concept of WATER in Olena Pechorna’s novel “Kola na vodi”]. *Naukovi pratsi Kamianets-Podilskoho natsionalnoho universytetu imeni Ivana Ohienka. Filolohichni nauky*. Kamianets-Podilskyi: Aksioma, 39, 72–75 [in Ukrainian].
6. Hurduz, A. Mifopoetychne modeliuvannia v prozi Oleny Pechornoï i Ally Rohashko [Mythopoetic modeling in the prose of Olena Pechorna and Alla Rogashko]. *Literaturny svitu: poetyka, mentalnist i dukhovnist*: zb. nauk. prats. Kryvyi Rih: Kryvoriz. derzh. ped. un-t, 8, 15–23 [in Ukrainian].
7. Davydenko, A. D. (2019). Osoblyvosti reprezentatsii kontseptu LIUBOV u paremiakh nimetskoi, anhliiskoi ta ukrainiskoi mov [Features of the representation of the concept of LIUBOV in the paremias of German, English and Ukrainian languages]. *Naukovyi chasopys NPU imeni M. P. Drahomanova, Seriia 5. Pedagogichni nauky: realii ta perspektyvy*, 66, 51–54 [in Ukrainian].
8. Kahanovska, O. M. (2003). Tekstovi kontseptsii khudozhnoi prozy: kohnityvna ta komunikatyvna dynamika (na materialii frantsuzkoi romanistyky seredyny XX storichchia) [Textual concepts of fiction: cognitive and communicative dynamics (based on French novels of the mid-twentieth century)]. (Dysertatsiia doktora filolohichnykh nauk). Kyiv [in Ukrainian].
9. Kalko, V. (2013). Lihvokulturnyi analiz kontseptu KOKHANNIA (na materialii ukrainiskyykh paremii) [Linguo-cultural analysis of the concept of KOKHANNIA (based on Ukrainian paremias)]. *Naukovyi visnyk Skhidnoevropeiskoho natsionalnoho universytetu imeni Lesi Ukrainky. Filolohichni nauky. Movoznastvo*, 1, 44–48 [in Ukrainian].

10. Matskiv, P. V. (2010). Semantyko-funktsionalni osoblyvosti leksemy *LIUBOV* v ukrainskykh perekladakh Biblii [Semantic and functional features of the token *LIUBOV* in Ukrainian translations of the Bible]. *Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu. Seriiia "Linhvistyka"*: zb. nauk. prats. Kherson: Vyd-vo KhDU, 12, 231–237 [in Ukrainian].
11. Matskiv, P. V. (2006). Kontseptosfera *BOH* v ukrainskomu movnomu prostori [The conceptual sphere of *BOH* in the Ukrainian language space]: monohrafiia Drohobych: Kolo [in Ukrainian].
12. Parkhomenko, N. O., Lazebna, O. A., Lytovchenko, I. M. (2019). Shchodo struktury ta sposobiv movnoi reprezentatsii kontseptu (na materialy suchasnoi nimetskoï movy) [Regarding the structure and methods of linguistic representation of the concept (on the material of modern German)]. *Molodyi vchenyi*, 10 (74), 501–504 [in Ukrainian].
13. Torba, S. A. (2007). Verbalizatsiia emotsiinoho kontseptu *LIUBOV* u movnii kartyni svitu ukrainsia XVI–XVII st. [Verbalization of the emotional concept of *LIUBOV* in the linguistic picture of the world of Ukrainians of the XVI–XVII centuries]. *Aktualni problemy ukrainskoi linhvistyky: teoriia i praktyka*, 14, 127–133 [in Ukrainian].
14. Finiv, V. M. (2019). Prahmatyka povtoriuvaniykh vnutrishnoformnykh nominatsii u tekstakh suchasnoi ukrainskoi maloi prozy [Pragmatics of repeated intraform nominations in the texts of modern Ukrainian short prose]. *Linhvistychni studii*. Vinnytsia: DonNU imeni Vasylia Stusa, 7, 70–74 [in Ukrainian].
15. Formanova, S. V., Formanova, O. S. (2011). Kontsepty *LIUBOV* ta *KOKHANNIA* v ukrainskii linhvomentalnosti [Concepts of *LIUBOV* and *KOKHANNIA* in Ukrainian linguomentality]. *Pivden Ukrainy: etnoistorychnyi, movnyi, kulturnyi ta relihiinyi vymiry*: zb. nauk. prats. Odesa: VMV, 212–218 [in Ukrainian].
16. Khodareva, I. M. (2011). Leksyko-semantychne pole *LIUBOV*: aksiolohichnyi aspekt (na materialy romaniv P. Zahrebelnoho) [Lexical-semantic field of *LIUBOV*: axiological aspect (based on the novels of P. Zagrebelny)]. *Kultura narodov Prichornomorya*, 211, 109–113 [in Ukrainian].
17. Chabanenko, V. A. (2002). Stylistyka ekspresyivnykh zasobiv ukrainskoi movy [Stylistics of expressive means of the Ukrainian language]: monohrafiia. Zaporizhzhia: ZDU [in Ukrainian].
18. Chernenko, O. I. (2017). Verbalizatsiia kontseptu *LIUBOV* / *KOKHANNIA* yak dukhovnoi tsinnosti v poetychnomu movlenni Viktora Boika (na materialakh zbirky "Proloh") [Verbalization of the concept of *LIUBOV* / *KOKHANNIA* as a spiritual value in the poetic speech of Victor Boyko (on the materials of the collection "Prologue")]. *Linhvistychni doslidzhennia*: zb. nauk. prats. Kharkiv: KhNPU, 45, 117–122 [in Ukrainian].
19. Shevchenko, N. (2015). Chy buvaie boliache nebu? [Does the sky hurt?]. *Pechorna O. Fortetsia dlia sertsia : roman / peredm. N. Shevchenko*. Kharkiv: Knyzhkovyi Klub "Klub Simeinoho Dozvillia", 5–6 [in Ukrainian].

DICTIONARIES

БТССУМ – Velykyi tlumachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy / ukl. i holov. red. V. T. Busel. Kyiv; Irpin: VTF "Perun", 2009. 1736 s. [in Ukrainian].

SOURCES OF ILLUSTRATIVE MATERIAL

Pechorna, O. (2015). *Fortetsia dlia sertsia: roman*. Kharkiv: Knyzhkovyi Klub "Klub Simeinoho Dozvillia" [in Ukrainian].